ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

XALQ OG'ZAKI IJODIDAGI MAQOLLARDA AYOL KONSEPTI

Davronova Mahfuza Isroilovna,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti qoshidagi Markaziy Osiyo Xalqlari tillari va madaniyati instituti professori, filologiya fanlari doktori

Xalq og'zaki ijodi – xalqning ko'p asrlik tafakkuri, estetik qarashlari, hayotiy tajribasi hamda ijtimoiy-madaniy qadriyatlarining badiiy ifodasidir. Ushbu boy merosda ayol obrazi o'ziga xos konsept sifatida shakllanib, xalqning dunyoqarashi, gender munosabatlari, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy idealini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayol konsepti nafaqat obraz sifatida, balki ma'naviy-ruhiy qadriyatlar tizimining markaziy unsuri sifatida o'rganiladi. Xalq ijodiyotidagi ayol obrazi ona, yor, kelin, ma'shuqa, oqila ayol, xoin ayol kabi turli semantik qatlamlarda namoyon bo'ladi.

Ayol konsepti adabiyotshunoslikda nazariy asoslarga ega. Konsept lingvokulturologiya va madaniyyatshunoslik tadqiqotlarida madaniy kodni aks ettiruvchi ko'p qavatli ma'no tizimi sifatida talqin qilinadi. Linvokulturologiya haqida so'z ketganda uni tilning madaniyat fenomeni sifatida o'rganilishini ham yoddan chiqarmaslik lozim. Bu esa o'z navbatida milliy til prizmasi orqali dunyoni idrok etishni ayonlashtiribgina qolmay, til o'ziga xos milliy mentalitetning ifoda vositasi sifatida namoyon bo'lishini ham nazarda tutadi. Shu sabab ham linvokulturologiya – lingvistika va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada yuzaga kelgan va xalq madaniyatining tilda aks etgan hamda mustahkamlangan jihatlarini tadqiq etuvchi lingvistika sohasi hisoblanadi. Dj.B.Kumaxova tadqiqotiga nazar tashlansa, unda quyidagi qarashlarni taqdim etganligiga guvoh bo'lish mumkin: «Qayd etilishicha, maqollar va matallarda xalqlarning serqirra hayoti, inson faoliyatining barcha jabhalari o'z aksini topadi. Ularda markaziy figura doimo insonning o'zi, uning turli ko'rinishlari bo'ladi. Bir tomondan, maqoliy hukmlar xalqning ko'p asrlik hayotiy tajribasining umumlashmasi hisoblanadi, ikkinchi tomondan esa – ana shu tajribaga tayangan holda harakatlar uchun tavsiya rolini bajaradi. Shu sababli ko'plab maqollarda insonning xatti-harakati, voqea va hodisalarga berilgan emotsional-ekspressiv baho mavjud»[1]. Demak, xalq maqollarida reallik obyektlarini baholovchi konseptuallashtirilishning ochiq (eksplicit) va yashirin (implitsit) xususiyatlarini, aniqlash mumkin bo'ladi. Z.V.Cherkesova esa o'zining tadqiqotida quyidagi qarashlarni taqdim etadi: «Ayol madaniyatning asosiy konsepti va dunyoning til orqali yaratilgan manzarasining muhim elementi sifatida lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rganiladi. «Ayol» konsepti zamonaviy nazariy-metodologik gender yondashuvlari asosida, shuningdek xalqning etnomadaniy va etnomental kodiga tayangan holda shakllantiriladi va tavsiflanadi»[2].

Xalq og'zaki ijodidagi ayol konsepti quyidagi tarkibiy jihatlar bilan xarakterlanadi: a) xalq og'zaki ijodining bir qancha janrlarida ayol konpertining aks ettiruvchi funksiyasi – ayolga nisbatan xalqning qarashlari, axloqiy talablari, ijtimoiy pozitsiyasi ifodalanadi. Fikrimizga misol sifatida xalq maqollariga nazar tashlaymiz: «***Ayolning sarishtasi – ro'g'orning farishtasi***»[3] maqolida axloqiy norma orqali ayol fazilati ulug'langan bo'lsa, shu o'rinda ayolga nisbatan axloqiy talab ham qo'yilgan deya bemalol ifoda etish mumkin bo'ladi. Yoki «***erta turgan yigitning bir rizqi ortiq, erta turgan ayolning bir ishi ortiq***» maqolida esa erta turish hikmat darajasiga ko'tariladi. Har bir ishga ulgurish uchun kamroq uyquda bo'lishi, har bir soat, daqiqa va soniyalarni qadriga borishini ta'kidlayotgandek go'yo. Mazkur maqolda ham ayolga nisbatan xalq axloqiy talab qo'yadiki, unda oilalik ayol hamma ishga ulgurishi kerak degan tushuncha ham yotadi. Yuqorida keltirilgan o'zbek maqollarida o'zbek ayollari qanday bo'lishi lozimligini ko'radigan bo'lsak, fransuz maqolida esa fransuz ayolining axloqiy me'yori uning ayolligi bilan o'lchanadi. Fikrimizga misol: «***Nossiz ayol – tuzsiz ovqat***». Bu maqol

[1] Кумахова Д. Б. Оценочная категоризация действительности в пословичной картине мира: на материале кабардино-черкесского и русского языковю: Автореф.дисс.кан.фил.наук. – Нальчик, 2011. – С. 8.

[2] Черкасова З. В. Семантическое пространство концепта "женщина" в различных лингвокультурах (на материале кабардино-черкесского, русского, французского языков): Автореф.дисс.кан.фил.наук. – Нальчик, 2016. – С. 9.

[3] https://statuslar.uz/ayollar-haqida-maqollar-eng-sara-chiroyli-hayotiy-maqollar-to-plami/ (bundan keyingi misollar mana shu internet sahifasidan olinadi).

ayollarning ayollik qiyofasi va ayollik ruhiyatini ifoda etib, unga ro‘zg‘or ishlari va tashvishlari bilan band bo‘lgan xizmatkor emas, balki ayollik nazokatini saqlab qolgan ayol borasida so‘z yuritiladi. Yoki «***erkakni aqli bilan ayolni ko‘rki bilan baholaydilar***» maqolida jamiyat uning tashqi qiyofasiga qarab baho beradi tushunchasini anglatishga harakat qilingan. O‘z tashqi qiyofasiga qaramaydigan ayol boshqa axloqiy me’yorlarni ham bajara olmaydi kabi tushunchalar zamiridan o‘sib chiqqan mazkur maqol ayol har bir ishda o‘rnak bo‘la olishi lozim degan qarashni ham ifoda etadi. O‘zbek va fransuz xalqida uchraydigan maqollarda ularning axloqiy norm ava tarozusi bilan o‘lchanaganki, bu tarozi o‘z navbatida xalqning ayolga nisbatan qarashlarini ham ifodalashga xizmat qilgan. Rus xalq maqollariga e’tibor qilsak, unda axloqiy me’yor uning bilimi, aqli, zehn-idroki bilan o‘lchanadi. «***Erkakni aqli uchun, ayolni esa zehn-idroki uchun hurmat qiladilar***»[1] maqoli fikrimizga yaqqol misol bo‘la oladi. Rus xalqi uchun ayol o‘ta zehnli va farosatli bo‘lishi lozim. Bu ayoldan talab qilinadigan asosiy axloqiy mezon. Bundan xulosa chiqarish mumkinki, rus xalqi uchun oilada xizmatkor ayol emas, balki farosatli ayol bo‘lishi muhim. Arablarning «***Ayolning aqli uning go‘zalligida, erkakning go‘zalligi - aqlida***» maqoliga nazar tashlasak, unda arab xalqi uchun zarur bo‘lgan ayol timsolini gavdalanganligiga guvoh bo‘lish mumkin. Demak, arab xalqi uchun alq va go‘zallik hamohang bo‘lishi lozim. Adigey xalqinig axloqiy mezonida «***ayol kishi o‘z xonadonida ham beka, ham xizmatkor***»dir tushunchasiga urg‘u berilgan. Beka va xizmatkor antonim so‘zlar bo‘lib, ikki qarama-qarshi qutbni anglatadi. Jahonda kamdan-kam ayol ham beka ham xizmatkor bo‘la olishi mumkin. Adigey xalqining axloqiy mezoni bir qalbda qarama-qarshi qutblarni yashashga majbur etadi. Yuqorida ta’kid etganimizdek, bu barcha ayollarga xos xislat emas. Ayol o‘z xanodonida beka bo‘lishi mumkin, yoki oilasi uchun barcha xizmatlarni bajarishi mumkin. Lekin u o‘zini xizmatkor sifatida e’tirof etilishini istamaydi. Ayol oila uchun xizmatni yo ma’suliyat, yoki majburiyat sifatida qabul qiladi. Uning majburiyati yoki ma’suliyatini xizmatkor darajasiga tushirilsa, ayolning bekalik qalbi bu kabi qarashni qabul qila olmaydi. Quyidagi rus maqolida esa «***Ayolning yo‘li – o‘choqdan eshikkacha***» maqolida ayolning o‘rni faqat uyning ichida degan qadimgi stereotipni ko‘rish mumkin bo‘ladi. Bu kabi axloqiy norma ayolning faoliyatini cheklab qo‘ymay, balki shaxs sifatida ham qadrsizlanishiga olib keladi.

b) ayol konsepti simvolik xususiyatga ega bo‘lib u – ko‘pincha mehr, poklik, baraka, fidoyilik, sabr-toqat, shuningdek, hiyla-nayrang, vasvasa kabi qarama-qarshi obrazlarda timsollanadi. «***O‘g‘ri do‘qi bilan qo‘rqitar, yomon ayol – yig‘isi bilan***» maqoli esa fikrimizni isbotlaydi. Mazkur maqolda ayolni salbiy obraz sifatida e’tirof etilar ekan, u eng kuchli quroli bo‘lmish – yig‘iga rujo‘ berishini va shu yo‘l orqali salbiy illatga ega bo‘lgan ayolni aniqlash mumkinligiga ishora etadi. Fin xalqining «***kulib gapirgan erkakdan, ko‘z yosh bilan so‘zlovchi ayoldan qo‘rq***» maqoli o‘zbek maqoliga juda yaqin turadi. Fin xalq maqolida ayolni salbiy ottenka bilan tasvirlamaydi. Faqat uning ko‘z yoshiga aldanmaslik lozimligi uqtiriladi, xolos. «***Suv toshqinidan, yong‘indan va ayol makridan Xudo asrasin***» gruzin maqolida esa ayol makrini suv toshqini, yong‘in kabi ofatlar qotoriga qo‘yiladi. Bu kabi kulfat hech qachon biror bir kishining boshiga tushmasligi uchun ham xalqning «Xudo asrasin» iltijosini qo‘shib yuboradi. Uch maqolda ayolning hiyla-nayrang borasidagi timsoli o‘z ifodasini topgan bo‘lsa, «Janjalkash ayol itni bog‘lab qo‘yib, o‘zi hurishni boshlaydi» maqolida esa uning salbiy ottenkasini illat sifatida ta’riflaydi. Gruzin xalqida janjalkash ayolni itga tenglashtiriladi. Bu esa o‘z navbatida tili zahar ayol hammaga zaharini sochadi kabi qarashlarni beradi.

IJOBIY OBRAZ	SALBIY OBRAZ
Ayol oilaning uch ustuni – erkak to‘rtinchisi (**Bengal**)	1.Ayolning makrini aravaga yuklashgan edi u ham ko‘tarolmadi. 2.Uyatsiz ayol – tuzsiz taom (**arman**)
Hamma ayollar yaxshi (**hind**)	Yengiltak ayoldan og‘irroq dard yo‘q (**kuba**)
Yaxshi xotin yaxshi do‘st va akadan afzal (**gruzin**)	Er bebosh bo‘lsa hovlining yarmi kuyadi, ayol bebosh bo‘lsa, butun hovli yonib ketadi (**rus**)
Yaxshi xotin yarim baxt (**qirg‘iz**)	Hamma yovuzlarning ichida eng yovuzi – yovuz xotin, eng badlarning ichida ham eng yomon – yomon xotin. (**rus**)

Maqollarda arxetipik tabiat mavjud bo‘lib, u – ona, ma’shuqa, malikalar, pari qiyofalari qadimiy mifologik qatlamlardan iborat. Biroq mazkur maqolamizda ona obrazi borasida to‘xtalmoqchimiz. Ona obrazi va uning xususiyati barcha xalq maqollarida yetakchilik qiladi. «***Mingta xola bir ona bo‘lolmas***» ozarbayjon maqoliga nazar tashlaydigan bo‘lsak, unda onaning hayotdagi o‘rni xususida fikr yuritiladi. Demak,

[1] Даль, В.И. Пословицы русского народа. – М., 1989. – С. 57.

oliada ona tayanch nuqta vazifasini bajarag olganligi bois unga yaqin qarindoshlarning birortasi teng kela olmaydi. Har bir ona farzandi va oilasi uchun qayg‘uradi, shunday ekan maqolda keltirilgan xolaning ham o‘z makoni, oshyoni, farzandi mavjud. Biroq «***ona kiyganini singil ham kiyadi***»[1] qirg‘iz maqolida opa-singillarning o‘rtasidagi munosabatlarga to’xtalib, unda opa-singil o‘rtasidagi munosabatda o‘zaro hurmat bo‘lishi hamda ular bir-birini qo‘llab-quvvatlashi to‘g‘risidagi g‘oyaga asoslanadi. Rus xalq og‘zaki ijodida yaratilgan «***onaning yuragi quyoshdan ham issiq***»[2] maqoliga nazar atshlasak, unda onaning mehr taftu ulug‘langanligiga guvoh bo‘lish mukin. Umuman olganda ona xususidagi xalq maqollarida bu obraz yorqin qiyofada ask etilib, uning salbiy xususiyati borasida birorta fikrga duch kelish mumkin emas.

c) Erkaklar nigohidagi ayol konsepti ham o‘rin egallaganki, bu jarayonda erkaklarning ayol obrazi va uning tushunchasi borasidagi qarashlari ahamiyatlidir. Chunki erkak nigohi ila kuzatilgan ayol obrazi faqat uninggina nuqtai nazariga aylanadi. Shu bois ham biz mazkur rakursni rus maqollari orqali murojaat etish orqali ayonlashtiramiz. Rus xalq maqollarida erkaklarning nazdida «Ayol – mazali (qo‘lga kiritiladigan) luqma»(женщина – это лакомый кусок)[3]dir. Demak, rus erkaklari uchun ayol mazali taomdir. Nafaqat taom balki ayolga predmet sifatida e’tirof etilganligiga ham guvoh bo‘lish mumkin. Fikrimizga misol: «***Ayol bosh kiyim – erkak o‘rmonga borayotganda bosh kiyim bilan bormaydi***» (Женщина как шапка: она не может быть при мужчине, когда тот идет охотиться в густой лес) kabi stereotip qarash erkaklarning noto‘g‘ri qadam bosishlariga ham sababchi bo‘ladi. Umuman olganda, ayol obrazi ma’lum bir predmet orqali ifoda etilishi ko‘pgina xalqlarning og‘zaki ijodiga xos. Fikrimizga misol: «***Ayol degani palaxmon toshi, qayerga otsa, o‘sha yerga tushadi***» o‘zbek xalq og‘zaki ijodidan o‘rin egallagan ushbu maqolda ayol palaxmon toshiga o‘xshatiladi. Bizningcha, mazkur o‘xshatish juda qupol o‘xshatish bo‘lib, uni bu kabi anglash ham qiyinchilik tug‘diradi. Mazkur o‘rinda ayolga nisbatan hurmatsizlik ham ifodalaganki, uni otish orqali majburlash, hayotga ko‘nikish kabi sun’iy erkini bug‘ishga olib kelgan.

Xalq og‘zaki ijodida ayol konsepti ko‘p qirrali ma’no qatlamlariga ega bo‘lgan, milliy mentalitet, axloqiy me’yorlar, gender munosabatlari va madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi murakkab madaniy-falsafiy tushunchadir. Turli xalqlarning maqollarida ayol obrazi ijobiy va salbiy semantik maydonlarda talqin etilib, ularning qadriyatlar tizimi, oilaviy munosabatlari, jinsiy rollar haqidagi qarashlari namoyon bo‘ladi. O‘zbek, rus, fransuz, arab, gruzin, qirg‘iz va boshqa xalqlar misolida ko‘rish mumkinki, ayol obraziga berilgan baho har bir xalqning tarixiy-madaniy tajribasi hamda etnomadaniy kodiga tayanadi. Ayol konsepti ijobiy qatlamda – mehr, fidoyilik, poklik, baraka, sabr-toqat kabi timsollar bilan, salbiy qatlamda esa – makr, janjalkashlik, yengiltaklik kabi obrazlar bilan bog‘lanadi. Shuningdek, erkaklar nigohidagi ayol tasvirida ko‘proq stereotiplashtirilgan, predmetlashtirilgan qarashlar ko‘zga tashlanadi. Xalq tafakkurida ayolning eng yuksak arxetipi – ona obrazi bo‘lib, deyarli barcha xalqlarda u faqat ijobiy sifatlar bilan ulug‘lanadi. Umuman olganda, ayol konsepti xalq og‘zaki ijodida milliy ma’naviyat, qadriyatlar tizimi, axloqiy me’yorlar va gender munosabatlarini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik hodisa sifatida namoyon bo‘ladi.

Rezyume. Ushbu maqolada xalq og‘zaki ijodida ayol konseptining lingvokulturologik, etnomadaniy va gender jihatlari tahlil qilinadi. Ayol obrazi turli xalq maqollarida aks etgan holda, xalqning axloqiy mezonlari, estetik qarashlari, ijtimoiy talablari va mentalitetini ifodalaydi. Maqolada o‘zbek, rus, fransuz, arab, gruzin, qirg‘iz va boshqa xalqlar maqollarida ayol obrazining ijobiy va salbiy timsollar orqali talqin qilinishi, ayollikka xos stereotiplarning shakllanishi hamda erkaklar nigohidagi ayol konseptining o‘ziga xos xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, ona arxetipining xalq og‘zaki ijodidagi yetakchi o‘rni alohida tahlil qilinadi. Tadqiqot lingvokulturologiya, gender tadqiqotlari va maqolshunoslik kesishgan nuqtasida ayol konseptining madaniy-semantik tabiatini ochib beradi.

Resume. This article analyzes the linguocultural, ethnocultural, and gender aspects of the concept of woman in folk oral tradition. The female image reflected in the proverbs of various peoples represents the expression of moral norms, aesthetic views, social expectations, and the mentality of a nation. The article examines the interpretation of the female image through positive and negative symbols found in Uzbek, Russian, French, Arabic, Georgian, Kyrgyz, and other national proverbs, as well as the formation of stereotypes associated with femininity and the specific features of the concept of woman in male perception. Special

[1] https://ziyouz.uz/hikmatlar/jahon-xalqlari-maqollari/qirgiz-maqollari-83-ta/
[2] https://nukadeti.ru/poslovicy/poslovicy-o-mame
[3] Даль В.И. Пословицы русского народа. – М., 1989. – С. 59.

attention is given to the leading role of the maternal archetype in folk oral creativity. The study reveals the cultural and semantic nature of the concept of woman at the intersection of linguoculturology, gender studies, and paremiology.

Резюме. В данной статье анализируются лингвокультурологические, этнометные и гендерные аспекты концепта женщины в устном народном творчестве. Женский образ, отражённый в пословицах различных народов, представляет собой выражение нравственных норм, эстетических взглядов, социальных требований и менталитета народа. В статье рассматривается интерпретация женского образа через позитивные и негативные символы в узбекских, русских, французских, арабских, грузинских, киргизских и других народных пословицах, а также формирование стереотипов, связанных с женственностью, и особенности концепта женщины в мужском восприятии. Отдельное внимание уделено ведущей роли материнского архетипа в устном народном творчестве. Исследование раскрывает культурно-семантическую природу концепта женщины на пересечении лингвокультурологии, гендерных исследований и паремиологии.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

NURBOY JABBOROVNING ADABIY-MATNSHUNOSLIK MEROSI: ILMIY MAKTAB, METODOLOGIYA VA AMALIY NATIJALAR

Arslonv Abdimurod Karomatovich,
Termiz davlat universiteti
o'zbek adabiyotshunosligi kafedrasi dotsenti

Matnshunoslik va manbashunoslik adabiyotshunoslikning ajralmas qismi bo'lib, milliy adabiy merosning ilmiy talqinini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Qo'lyozmalarni aniqlash, nusxalarni solishtirish, tanqidiy matnni yaratish va izohlar jamlanmasini taqdim etish – bularning barchasi zamonaviy filologiyaning metodologik poydevorini tashkil etadi. Professor Nurboy Jabborov ushbu yo'nalishlarda uzoq yillik izlanishlar olib borib, o'zbek matnshunosligida alohida ilmiy maktab va an'anani shakllantirdi.

Nurboy Abdulhakimovich Jabborov 1966-yilda Qashqadaryo viloyatida tug'ilgan. O'zining ilmiy faoliyatini Qo'lyozmalar institutida boshlagan, bu esa olimga qo'lyozmalar bilan ishlash, ularni kataloglash va tahlil qilish bo'yicha chuqur amaliy tajriba berdi. 1994-yilda «Furqat asarlarining qo'lyozma manbalari» mavzusida nomzodlik, 2004-yilda «Furqatning xorijdagi hayoti va ijodiy merosi» mavzusida doktorlik dissertatsiyasini himoya qilib, Furqatshunoslik va manbashunoslik sohasida alohida ilmiy obro'ga erishdi. Nurboy Jabborov O'zbekiston Milliy universiteti va boshqa ilmiy markazlarda faoliyat yuritib, ko'plab tadqiqotchilarga ilmiy rahbarlik qilgan, ilmiy kengashlarda va milliy hamda xalqaro anjumanlarda ishtirok etgan.

Olimning nashrga tayyorlagan asarlari turli yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: matnni tanqidiy tahriri, izohlar va lug'at, monografiyalar va maqolalar. Quyida olimning eng muhim ishlari va ularning ilmiy qiymati haqida to'xtalamiz.

«Maoniy ahlining sohibqironi» monografiyasida Alisher Navoiyning tasavvufiy-axloqiy qarashlarini tahlil etib, uning badiiy obrazlari va futuvvat tushunchasining matndagi ifodasini o'rganadi. Nurboy Jabborov ushbu tadqiqoti Navoiyning asarlaridagi ma'naviy-axloqiy qatlamni germenevtik